

ХІ. Знайшли!

То було в літку 1883-го року.

Забравши серпи, ми пішли пшениці жати. Нас було шість душ — ми, три сестри (сестри Мані не було тоді у Зарозі), моя маленька донька з своєю приятелькою, сільською дівчиною, — увязались за нами, і тітка Одарка, що приїхала до нас пегостювати.

Іти було недалеко — он туди зараз під могилу, що мріє по той бік дороги.. Пишна нива барвно малювалась водотою, аж немов бронзовою смугою на зеленкуватім фоні толоки...

І пшениця-ж то була! Золото, а не пшениця! Стеблина міцна, висока, мов очерет, колос чистий, густий, аж похилив ся, зерно як горох, так і налилось! Гарно навіть з боку подивити ся!

Батько навмисне посіяв її, вибрану на насінє, і ми, його „чада“ і „домочадці“ повинні були зняти її своїми власними руками.

Було ще добре душно, хоч сонце вже похилилось над вечір. Ми зайняли в краю постать і рядками тихо, поволі посувались, покидаючи за собою обголене місце колючої стерні, де там і сям лежали пишні, золоті снопи.

Признатись, то не мала була нам заморока — жати! Особливо кому у-перве! Тверді стеблини ані переломити, ані перерізати в незвичних руках! А крутити перевесла і вязати, то ще й того гірш!

Снопи були якісь нечепурні, кострубаті, слабко повязані — тільки візьмеш його, він тобі так і розпадеться ся, мов і зовсім невязаний! Усеї сьміють ся... аж соромно стане! Було що й врзались... Про те сьміхів, жартів, пісень усе таки було найбільше!

Проїшли ми таким чином уже одну постать і тільки стали на другу, коли тут тітка Одарка одразу кинула свій серп і вхопилась обома руками за серце...

— Ох, як мені стало погано! Серце так і стисло! — ледве вимовила вона стогнучи. І згодом додала: — Щось буде... якесь лихо... Се передчування мені...

Ми, сестри — звісно, молодіж — запротестували.

— Деж таки, яка пустяковина! Хто тепер йме віритим передчуванням! Тітка Одарка втопилась, через те їй так і сталось! Душно! Нехай ляже... спочине... Он там під могилою... у холодку...

Про те де їй поділась наша веселість! Праця тож не йшла... Запевно, ми не вірили в „передчування“, але... що тут казати? Ми кинули жати і пішли до дому сумні і невдоволені, мов над нами нависла яка чорна хмара.

Батько сів спочивати на рундуці і покликав тітку Одарку до себе. Матери винесли стільця, а ми й собі примостились тут, де кому прийшлося.

Сонце вже зовсім захилилось за краєвид і весь захід горів і тремтів у ясних, перемінкуватих барвах... Жарина зпала. Було тихо і м'яко в повітрі. Чути було перепела, та здалека доходили до нас співки косарів, що вертались до дому. Ми всі, немов змовившись, мовчали. Якось не було охоти розмовляти. Бувають такі настрої під впливом краси природи, коли здається: промов хоч словечко — і вся божественна гармонія зникне!

З загона скоро виявилась і промайнула поуз нас невисока, присадкувата постать Івана, нашого наймита, що тільки повернув ся з косовиці. За ним скоро повернулись і інші косарі і покидавши коси під повіткою, мерщій пустились у беріг до сажавки купатись.

Почулись здоровенні, гучні сплески води, регіт, гомін. Після цілісїнького дня важкої праці під пекучим сонцем, яка то втіха кинутись у холодну воду, розімнатись, находитись...

— Але як то вони розпалившись зараз і купають ся? — сказала тітка Одарка.

— Нічого не зробиш, не слухають! — похмуро одповів батько і замислившись додав: — Случаю ніколи не було!

Тим часом пригнали товар і почалась звичайна процедура напування. Скотину відрізняли у загоні по частинам і гнали через двір (як раз поуз нас) у беріг, де були колодязь і корито. Крику і гомону було при цьому страшенно! І не мало треба було звички, щоб справитись з отсим ділом! От женуть табунок коней. Вони іржуть, брикають ся, кусають ся, басують — та того і гляди, вискочать з круга

дівчат і хлопців, що стоять з довженними лозиняками, і зачнуть гасати по всьому дворі, або ще й втечуть за ворота на толоку, коли не зачинили. Тоді і лови їх у степу, мов у полі вітра! Воли, корови, бузійки розбрелись на всі боки і щипають хапаючи траву, що вкриває зеленим, кучерявим килимом наш великий двір. Вівці спустивши до долу голови і мекаючи на всі лади, уперто збивають ся в одну купу — і ані з місця! Що хоч те й роби! Але тут одразу, ні з того ні з сього, мов навіжені зривають ся гуртом і пускають ся бігти хто його зна куди і до чого! Тільки курява здіймаєть ся за ними!

Свинки біжать труском хрюкаючи і вищучи, та все зупиняють ся — то те, то друге, щоб хоч разок копір-снути рилом у землю... Сказано, свиняча натура! Пастухи бігають, кричать, шпурляють свої ковівьки у слід неслухняній скотині, ляскають пугами... Батько гніваєть ся, гукає на того або на того, з нетерплячки схоплюєть ся з рундука і сам поспішає на поміч... Пилюка здіймаєть ся тучею і обіймає нас усіх... З кошари чути жалібні голоси телят — і їм же зараз відповідають густими басами їх рогаті матірки, що ждуть не діждуть ся, коли до їх прийдуть дівчата з дійницями...

Про те косарі все не йдуть з берега! Що за причина? Вже час і вечеряти! Ми вже примічаємо, або якось почуваємо серцем, що там щось скоїлось... Якась турбота... От одно біжить у беріг... друге з берега... Стануть, поговорять скоро і знов біжать.

Далі батько спитав.

— Та Івана усе не видко, — одповіли йому знехотя. — Одежа його лежить на березі, а його нема! Косарі як прийшли, так і не бачили, кажуть. І кликали його — не чути... Думали — може під яблонєю, пішли — нема... Хто його знає, де він подів ся!

Батько змінив ся на виду, мов земля сірий став, разом підняв ся і пішов у беріг. Ми мовчки зглянулись між собою і всім нам спало на думку „передчуванне“. Тітка Одарка охала держачись за серце...

Смеркло вже зовсім. Ніч наступала. Стало чути сирістю, важкою, нічною сирістю, що нагадує могилу. А батька

з берега нема тай нема! Піти-б самим туди, довідати ся — так де там! І не думай! Таке було-б, що не знав би, як і назад повернутись! Батько не терпів, щоб у таких случаях ми мішались. Сказали нам: „Сам пан шукають у сажавці!“

Ох, помилуй Боже! Ми немов бачили своїми власними очима глибоку, чорну сажавку, з похиленими понад нею навкруг старими, гиллястими вербами. І там — батько! Йому-ж уже шістьдесять років! Помилуй Боже!

За Івана ми вже не думали. Коли се прибігла звістка: — Знайшли! Пан самі знайшли! У ямі... намулили ногами... Аж куди занесло! Стали гукати, щоб витягати... їм уже не сила... і голосу нема... ледве вилізли... всі трусять ся... змерзли,.. чи може перетрівожились... Тепер Івана качають... Та мабуть нічого не буде... Неживий...

Наставлена на столі вечеря вже чисто прохолола, коли вернув ся батько. Він мовчки, похмуро хлеснув кілька ложок кулішу і також мовчки, ні до кого не одзиваючись устав і пішов до свого покою.

Тіло Іванове з чорним набряклим обличчям і білими вискаленими зубами два дні лежало на березі, лякаючи собою дворових дівчат і заклопочуючи вартових, що повинні були бути при ньому. В кінці приїхав становий, сконстатував „апоплексю“ і дав дозвіл поховати. Іван був сирота і на похорон з родичів прийшла тільки його сестра, більш нікого в нього не було... Довго потім ми не зважувались купати ся у сажавці, особливо з того боку...

Над. М. Кибальчич.

ХІІ. Легка смерть.

Паламарь Василь дуже хорий, у грудях коле. Ставляли пивки і по вино послали, та не помагає. Прислав по мене вже пізно вечером свого Гринька.

— Ходіть, — каже, — бо татуньо забagli вас іще перед смертю бачити, а може мають вам що сказати, не знаю.

Я пішов. Дорога була засипана снігом рівно з полями, длятого ми йшли стежками поза огороди.